УДК 821.163.41-93-32

Снежана Марковић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина – Србија
e-mail: ognjica@yahoo.com

СВЕТИ САВА У ЛЕГЕНДАМА ДРАГАНА ЛАКИЋЕВИЋА У СВЕТЛУ КЊИЖЕВНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Апстракт: *У раду се указује на улогу средњовековних житија и народних приповедака и предања у процесу настајања и формирања традиционалне представе о Светом Сави, која се, у великој мери, одржала до данас. У светлу често несхватљивих и контрадикторних поступака и особина чији су корени у дубокој прошлости, сагледава се савремени лик првог српског архиепископа и учитеља који је Драган Лакићевић остварио у збирци легенди Штап Светог Саве. Анализирају се представе светитеља у савременим легендама, његове функције и атрибути, и уочава поступак очовечења и потпуне христијанизације, којим је честа контроверзност поступака елиминисана, а поступања у потпуности усклађена са хришћанским нормама.*

Кључне речи: *Свети Сава, Драган Лакићевић, житије, усмено предање, традиционални атрибути, легенда*

А свети их прими, и као из божанствене
ризнице срца својега износећи, нове и старе
речи њима говорећи, учаше их о Богу.
(Теодосије 1992, 151)

1. Увод

Лик Светог Саве у нашој је писаној традицији и усменом предању присутан од 13. века до данас. Још је Веселин Чајкановић, у студији о врховном богу у старој српској религији, истакао да је Свети Сава наш најнационалнији светац и, истовремено, светитељ о коме се највише прича и пева.[1]

Непрегледан је низ текстова из области књижевности, историје књижевности и уметности, права, образовања, дипломатије итд., обележених његовим именом. Сваки од тих текстова имао је за циљ да осветли једну од бројних страна личности Светог Саве, а сви заједно да прикажу његов огроман значај за развој српског народа. У поменутој непрегледности могуће је препознати настојање да се открије како је и зашто Растко Немањић постао „несумњиво најзначајнија личност у историји српске средњовековне цркве, културе и државе“,[2] чији значај са временом расте и богати се.

У вези са овим питањем треба приметити да се устоличено место Светог Саве на почетку свих просветитељских, научних и државоправних настојања нашег народа

1 Чајкановић 1973, 309.
2 Милошевић 1970, 160.

заснива на чињеници да је управо он по много чему први: био је први српски архиепископ, кодификатор црквеног права, биограф, химнограф и први оригинални српски књижевник.[3] Како је приметио Павле Ивић, „Сава Немањић налази се на почетку српске правне, политичке и црквене историје, на почетку историје књижевности, историје књижевног језика као изражајног оруђа књижевног стварања“.[4]

У том смислу ваља истаћи да Теодосијева синтагма *први архиепископ и учитељ српски* можда најтачније осликава начин на који српски народ, до данашњих дана, доживљава Светог Саву.

1.1. Лик Светог Саве у средњовековној књижевној традицији

У првим писаним делима о Светом Сави, према мишењу Наде Милошевић-Ђорђевић, присутни су трагови међусобних утицаја и преплитања усменог предања и средњовековне књижевности.[5] Усмено предање било је основа житија, летописа и других црквених текстова, о чему сведочи коегзистенција фолклорних и хришћанских слојева. Прве представе Светог Саве, изграђене и формиране према утврђеним обрасцима византијских житија светаца[6], налазимо у Доментијановом и Теодосијевом житију. Свети Сава је представник цркве као посебног облика свести „која тежи божанству, као нечему апсолутном и једноставном у својој сложености“.[7]

Прво житије о Светом Сави саставио је Доментијан, половином 13. века. Он је у Светом Сави првенствено видео свеца и чудотворца и зато је настојао да у житију модел светости учини евидентним, да га открије оствареног у људским димензијама и у стварном животу. Доментијан је био у прилици да уз Светог Саву, као ученик и пратилац на путовањима, проведе одређено време и прикаже га као савременик и сведок његовог живота.

Доментијан стално има пред очима лик спиритуалног човека и зато о Светом Сави говори са дозом патоса и узвишености, називајући га *богоносним* или *преосвећеним кир Савом*. Из истог разлога реална збивања су у његовом житију обогаћена дубљим духовним значењима. Доментијана интересује првенствено унутарњи живот Светог Саве и због тога се труди да богатство и разноликост тог живота прикаже кроз молитву, говор или писмо. Смисао Доментијанове симболике и библијске фразеологије јесте у томе да се живот светога представи као дејство божанског Духа, као испољавање друге, невидљиве стварности. У складу са поетиком средњовековних житија, Доментијан од почетка показује усавршеног Саву, који је пре свог постанка био предодређен. Његов Свети Сава је начитан и речит, идеални духовни отац, богато уобличених унутарњих, спиритуалних црта. Техника оцртавања тог портрета чврсто је саткана и крајње стабилна – стално се описује једна личност, истих особина, која је од самог почетка формирана, завршена.[8]

Светозар Радојчић у Доментијановом *Житију Светог Саве* види значајно дело јер је у њему могуће пратити како се мимезис постепено претапа у стварање.

3 Богдановић 1975, 13.
4 Ивић 1979, 167.
5 В. Милошевић-Ђорђевић 1998.
6 Житије се пише у функцији култа, али се не своди на похвалу светоме – житије је свеопшти модел понашања („трпеза“ за све и свакога), пример и узор остварене светости, подстицај за расуђивање о свом духовном стању и мери свог заостајања (Богдановић 1992, XXV).
7 Богдановић 1970, 102.
8 Богдановић 1975, 14–15.

Доментијанов Свети Сава израста на већ постојећим узорима, потхрањујући се њима, да се разграна у величанствен нов узор. Одабрани узор се нужно поштује јер осигурава постојани континуитет који увек тежи усавршавању.[9]

Поштујући управо тај одабрани узор, Теодосије је створио своју слику Светог Саве, насталу на темељима Доментијанове, која је ушла у све области живота српског народа, уткала се у усмено народно предање и прешла чак и у бугарску и руску књижевност.

Теодосије житије „хваљеног свеблаженог Саве“, према сопственом сведочењу, пише повинујући се „заповести отачаскоj“ и напомиње да све оно што ће писати није примио само слушањем, него и од Савиних ученика, сапосника, сапутника и сатрудника, који су о свему томе оставили своје записе као пребогату ризницу и наследство.[10]

Посебно привлачи пажњу његово објашњење зашто је потребно, а не само пожељно, да се *сад* житија пишу и са много више разумевања читају,[11] и указивање на потребу да се бодро искажу „добродетељи живота свеблаженог Саве“, који је *сад* поново засијао у српском роду.[12] Имајући у виду чињеницу да је Доментијан своје *Житије Светог Саве* завршио 1253, дакле двадесетак година после Савине смрти, а Теодосије неколико деценија потом, почетком 14. века (пре 1336), његове напомене можемо схватити као намеру да се истакну неопходност и важност јачања култа и поновног скретања пажње на историјски значај Светог Саве. Ове назнаке потврђују да су средњевековна књижевна дела настајала са разлогом и циљем и да инспирација најчешће није била само у личном надахнућу стваралаца.[13]

Као „верни, духовни следбеник својих светих јунака, психолошки се поистовећујући са њима“, Теодосије је, према речима Димитрије Богдановића, успео да успешније од других српских животописаца приближи нашем времену трајну, универзалну вредност првих српских светитеља.[14] Већ првом реченицом – „Овај беше син великог жупана Немање...“[15] – Теодосије је поставио рам за лик Светог Саве и врло јасно изразио идеју неразлучног слављења двојице родоначелника српске државности у средњем веку: Симеона Немање, творца нове, у православљу утемељене српске државе, и Саве Немањића, духовног оца у православљу утемељене српске цркве.[16] Теодосије не одваја ни у наслову Саву од Симеона – тако је на самом почетку истакнута идеја сакралне симетрије: свештена двојица, Симеон и Сава, нераздвојни су управо у усвајању светости, у своме облагодаћењу.[17]

---

9 Радојчић 1979, 218.

10 Теодосије 1992, 4.

11 „А нашем последњем, лењивом роду [...], у коме је мало оних који се спасавају, не само да је потребно него је и веома пожељно да се сад ова житија пишу и да се с више разумевања читају, и да се на њих гледа као на живе стубове што стоје високо, да бисмо видели себе – како и колико заостајемо за њима, и да бисмо савешћу себе осудили због лености у нама, и да бисмо себе подстакли подбодени њима као останом, и да бисмо се макар мало потрудили за добродетељ.“ Теодосије 1992, 3–4.

12 Теодосије 1992, 3.

13 Богдановић 1992, XVI

14 Исто, VII

15 Теодосије 1992, 5.

16 Богдановић 1992, XXI

17 Завет Светог Симеона за Светог Саву је норма живота: „...све вас [...] молим: угледајмо се на дела оца нашега, која видесте – веру истиниту, љубав према ближњима, милосрђе ка ништима, милост ка једнокалним нам саздањима и јединороднима по крштењу, који су вам под влашћу [...]

Идеја харизматичног корена и генезе свеколике српске духовности са почетка доследно је реализована кроз цело житије, да би у завршном поглављу била уобличена у представу Светог Симеона и Светог Саве, који, пред пуковима српских војника, језде на коњима, у иночкој и светитељској одежди, сликом њихових мироточивих и исцелитељних гробова у Студеници и Милешеви, и завршном молитвом у којој се осећа искрено кајање.

На симболичан начин, Теодосије овом сликом изражава три вида постојања оца и сина – као светитеља, предстојника пред Господом, народних заштитника и исцелитеља, односно три димензије постојања – на земљи, у ћивотима, у молитви православних хришћана и у свести народној.

Лик Светог Саве Теодосије гради причом о догађајима који су најавили његово рођење, о времену проведеном на Светој Гори, о путовањима у Свету земљу и о чудима која су се дешавала не само после смрти него и током његовог живота. Типологија чуда открива да се у Савиним чудима „понавља" Христово спаситељско дело – Свети Сава чини исто оно што је чинио и Христ: подиже раслабљеног, утишава буру и васкрсава мртве.[18] Важну улогу у дочаравању лика имају химничне целине, мољења, исповедања, плачеви, реторске похвале и молитве, којима су, најчешће, дочарана душевна стања и осећања (разочараност, туга, забринутост, двоумљење, радост, захвалност, богољубље итд.).

Поменути извори података о Светом Сави које је Теодосије користио чине ово житије реалистичним и прворазредним историјским извором, а његова изузетна приповедачка природа оживела је апстрактни свет хагиографије. Истраживачи Теодосијевог дела запажају да он представља Саву више као световњака, него као свеца.[19] Теодосијев поступак у грађењу лика Светог Саве – састављање сцена повести из живота светитеља – Радојчић упоређује са житијном иконом: „Истиче се главна личност као стварности близак портрет, окружен венцем призора који тумаче главне моменте Савине биографије".[20]

Колико год се имала у виду устаљеност израза у житију, немогуће је не запазити са колико осећаја Теодосије бира речи којима ће описати Светог Саву. На почетку житија он је *богодани*, *божанствени младић*, *Божји ученик*, који у ћутању, певању псалама, молитви, постом и бдењем, клањањем и ноћним стајањем проводи дане,[21] да би израстао у *богомудрог*, *богоносног*, *блаженог* Саву, *Божјег човека* и *ревнитеља његова милосрђа*.[22] Теодосијев *свеосвећени* Сава зрачи анђеоском чистотом, светлошћу апостола, обдарен је чудотворством и вођен од свих јер се његова добромисленост и благо и незлобиво срце препознају у свакој речи и делу. Савина милостива, велемудра и веома кротка душа, која никада није хтела никога ражалостити, препознаје се у свему што ради – у разношењу хране за пустињаке, помагању сиромаха,

---

чувајте се од свих зала, и све што видесте и чусте од оца вашега то чините [...]". Теодосије 1992, 91–92.

18 Богдановић 1992, XXVI

19 Корнелија Милер приметила је да је „јунак Теодосијевог житија [...] лично и психолошки мотивисан за подвиг и светост", односно да Теодосије испољава „необичан дар за психолошки приказ личности" (према Богдановић 1992, XXVIII). Светозар Радојчић уочио је да „Теодосије поступно мења лик свога јунака – он прелази од бистрог младића бодрог ока до старог архиепископа, искусног прелата, замишљеног, мирног погледа који се обраћа унутрашњости" (Радојчић 1979, 221).

20 Радојчић 1979, 221.

21 Теодосије 1992, 62.

22 Исто, 82.

бризи и помоћи оцу, браћи, народу. Теодосијев Свети Сава је активан, делатан, мучен сумњама, али одлучан. Његова људска природа остварује се упоредо са светитељском. Он је човек који је свестан да је потребно поштовати норме и правила да би људи живели мирно и слободно. Зато апостолски, али и одлучно, тражи поштовање норми хришћанског живота.

Свети Сава је свестан праве природе човека, његове несавршености – „Јер варљив је, рече, овај живот, и склона је паду природа људска, и нико се неће удостојити да га страсти никада не дохвате и да нема учешћа у пороку – осим Бога јединога!“[23] – и зато у вери види пут да се свака људска душа поправи.

Иако је Теодосијево приповедање живо, драматично и занимљиво, његова мисао је контемплативна. Догађаји у житију имају своју религиозну интерпретацију, нема ничег случајног. Већ сама чињеница да је Сава вођен Духом светим и да је Бог тај који га води и усмерава у мислима и чињењу, даје легитимитет сваком његовом поступку и одлуци.

Веза између Светог Саве и отачаства, коју је Теодосије успоставио у житију, још јаче је истакнута у средњовековној црквеној поезији, која представља завршну фазу у грађењу култа светитеља и у којој се Свети Сава појављује као хришћанска врлина на делу и чувар отаџбине.

Песници су у средњем веку такође градили представу о Светом Сави као бранитељу православних хришћана и спаситељу отачаства од сваког зла. Они су, према речима Ђорђа Трифуновића, спроводећи законе песничких жанрова, „развили осећање и пружили симболе трајне духовности и мисаоности“.[24] Посебност српске црквене поезије садржана је у чињеници да српски светитељи не добијају, већ стичу небеско царство, што говори о усаглашености народног и црквеног виђења светитеља. Вечне духовне вредности стичу се кроз лични духовни напор и страдање.[25]

Српско средњовековно црквено песништво извор је једног од симбола који је нераскидиво везан за појаву Светог Саве – светлости. Она највише сија у поезији 13. века, века светлости и светлосних тражења. Њу стичу они који су, попут Светог Саве, победили духовна страдања, разорили неверје, ослободили се страсти и поднели многе трудове. Свети Сава је *светлило незалазно*, *Богу светли светилник*, *светилник многосветли* итд. Песници од светитеља траже светлост за себе и стварање, али и за свој народ, светлост као избављење и спасење.[26]

Свети отац Сава је хранитељ, вођа, поборник, спасилац, утешитељ и заштитник свога отачаства. Он је предстатељ српског народа, молитвеник коме ће Бог испунити сваку жељу. Свети Сава је истовремено отац свог народа и Христов светитељ. Песници му се обраћају као *преосвештеном и свеблаженом оцу*, *пастиру светом и благом*, *небеском човеку и земаљском анђелу*, *потоку словесном духовног раја*, *српској похвали и украшењу*, тражећи од њега избављење и спасење.[27]

23 Исто, 75.

24 Трифуновић 1970, 9.

25 „Као што је то знао наш народни певач, тако је и средњовековни песник видео и нашао вечне вредности у личностима за које је овај свет духовно борилиште“. Исто, 66.

26 Исто, 72.

27 Ђорђе Трифуновић указује на утицај савремених догађаја на садржај молитви. У 13. веку песници се моле за своју земљу и народ, мир и избављење од сваког зла. Крајем 14. и почетком 15. века, када су Турци постали неизбежна опасност, песници уводе и Агарене, а у годинама тешког страдања и робовања под турском влашћу, српски песници молили су се за мир читаве васељене (Исто, 77–78).

Доментијанова мисао да се до несхватљивог допире преко ликовног доводи нас пред још један, врло значајан извор представа о Светом Сави у средњем веку – средњовековног сликарства. О чврстој повезаности и узајамном прожимању средњовековне књижевности и сликарства, као битној карактеристици српске средњовековне уметности, писали су историчари уметности. Посебно значајна истраживања о иконографији Светог Саве у средњем веку спровела је Десанка Милошевић, закључивши да тумачити иконографију Срба светитеља значи излагати историју, односно пратити токове старе српске књижевности, житија, повеља и нарочито црквеног песништва.[28] Култ и иконографија ликовних представа Светог Саве настајали су у Хиландару, Студеници, Милешеви и Жичи.

У средњовековним фрескама се, према њеним речима, види дубока тежња средњовековног човека и његова горда духовна устремљеност да се превазиђе време садашње и пролазно и да се заустави у сликама пуним блеска злата и лепоте боје, да се свету подвижника и мученика опште хришћанске цркве, окренутим ка вечности, придодају и Срби светитељи, да на исти начин буду упамћени и трају.[29]

1.2. Лик Светог Саве у усменом предању

Слика Светог Саве коју је, у својој усменој традицији, створио српски народ сачувана је у веровањима и предањима – етиолошким, митолошким, културно-историјским, која су у развијенијем облику прерастала у легенде. У њима се спајало паганско са хришћанским, митологија са историјом. Вишеструки мотивски утицаји (старозаветни, новозаветни, апокрифни и хагиографски, биографски, историјски и фолклорно-митолошки) допринели су да се о Светом Сави створи богата прозна традиција.[30]

Прва збирка „предања у стиху и прози“, *Свети Сава у народном предању*, из 1927. године, показала је колико је и на који начин Свети Сава присутан у духовном животу српског народа. Приређивач издања, Владимир Ћоровић, у предговору наводи да су нека од бројних предања о Светом Сави забележена још у 13. веку, у делима старих биографа, али да је већина из каснијег времена, објављена крајем 19. и почетком 20. века.[31]

Према његовом мишљењу, у причањима о Светом Сави препознаје се много елемената из непосредног казивања његових биографа и из богате хагиографске и црквене књижевности. Ћоровић чак сматра да се сва предања могу свести на саопштења

28 Милошевић 1970, 144.

29 Исто, 147.

30 Пешић, Милошевић-Ђорђевић 1997, 223.

31 Вуку Стефановићу Караџићу припада заслуга за прве забележене приче о Светом Сави. Ипак, највећи подстицај да се запишу и објаве сва предања о овом светитељу потекао је од Вида Вулетића Вукасовића. Он је од 1897. до 1901. године у *Босанској вили* у сваком броју објављивао по неко предање и тиме омогућио да се сакупи значајна збирка, која је представљала драгоцен извор садржаја за проучавање легенди о Светом Сави. Подстакнут овим примером, и *Босанско-херцеговачки Источник* је 1897. године објавио један део предања. Међу сакупљачима предања о Светом Сави, Ћоровић истиче Станоја М. Мијатовић, за кога каже да је забележио највише предања, и проту Ст. Димитријевића, чији је позив свештеницима, учитељима и осталој народној интелигенцији да обрате пажњу на све врсте народног предања о Светом Сави, омогућио да 1925. и 1926. године у *Веснику* буде објављен већи број значајних прилога (Ћоровић 1927, III–IV).

из тих биографија, односно на саопштења обавештених црквених кругова и да је врло мало ствари и казивања која имају други извор.[32]

Ћоровићева збирка, која је представљала најпотпуније издање онога што народ верује, пева и казује о Светом Сави, [33] показала је богатство, али и различитост представа међу којима је било и контроверзних. Зато је за разумевање лика Светог Саве у приповеткама и предањима важна студија Веселина Чајкановића *О врховном богу у старој српској религији*,[34] настала као резултат истраживања заснованог на збирци В. Ћоровића. У разматрање овог проблема Чајкановић је пошао са уверењем да су се представе о хришћанским свецима развиле на основама паганских веровања, због чега могу бити важан извор за познавање претхришћанских божанстава.[35] Према његовом мишљењу, као наследник врховног божанства, Свети Сава је у народним предањима и легендама приказан као светитељ који има одлике и паганског бога и хришћанског светитеља, што његов лик чини сложеним и комплексним.

Светитељеву склоност ка гневу и спремност да кажњава Чајкановић издваја као једну од главних карактерних особина, првенствено због њене супротности у односу на устаљене особине хришћанских светаца.[36] Гнев који Свети Сава показује, често недовољно мотивисан, праћен претераним казнама, главни је мотив у 42 приповетке. У предањима у којима Свети Сава куне и кажњава (проклиње свог пса који није могао да га следи на путу, говедара што му није открио изворе воде, претвара калуђере у магарце, а чобанина који је лежао док је јео у пса, кажњава птицу кос и сл.), препознају се особине паганских богова, који су често немилостиви, сујетни и увредљиви. Према Чајкановићу, завист коју Свети Сава показује не може се замислити у поступцима хришћанских светитеља, чије су главне особине неосетљивост (стоички мир) и стање без страсти (душевни мир). Светог Саву паганским боговима приближава и ћудљивост – његове жеље и праве намере немогуће је разумети,[37] уз то, он лако кажњава, а тешко опрашта. Свети Сава је заштитник и поборник права и правде,[38] али правда коју он дели није земаљска, већ небеска. Зато је у легендама врло често потребно свечево објашњење претходних догађаја и упућивање у оно што ће тек бити, да би се схватио конкретни тренутак и прави значај његовог поступка.

Моћ да дели правду и пресуђује повезана је са проклетством и благословом, који су присутни у већини предања. Сусрет са људима и животињама никада није случајан и безразложан и најчешће је прилика да буде изречена казна или награда. Иако показује особине бога даваоца и дариваоца, Свети Сава често доброчинства чини пре онима који их не заслужују, него онима који су их заслужили.[39] Он у приповеткама чини и многа добра дела, целом друштву и појединцима, по чему је, такође, близак паганским боговима.[40] Доброчинства се огледају у лечењу, учењу заната, обављању послова, стварању животиња и материјалних добара која користе људима. Он је божанство стоке

32 Исто, XII
33 Димитријевић 1926, 126.
34 Чајкановић 1973, 307–462.
35 Исто, 318.
36 Исто, 310.
37 Исто, 314.
38 Исто, 372.
39 Исто, 314.
40 Исто

и стада.[41] Као родоначелник народа, дужан је да се брине о њему и да га упућује у занате и послове којима ће тај народ стварати материјална добра.[42]

Природу паганског божанства Светог Саве потврђују атрибути[43] – животиње и предмети који се с њим доводе у везу. Од животињских атрибута Светог Саве Чајкановић на првом месту издваја вука – његовог нераздвојног пратиоца и друга.[44] Из легенди и култних обичаја јасно је да је Свети Сава заштитно божанство вукова или вучји пастир.[45] Други важан и врло познат животињски атрибут је коњ,[46] а трећи петао.[47] Од магичних предмета, нераздвојни атрибут Светог Саве је штака или штап. У Ћоровићевом зборнику спомињу се штап или штака на 40 места. Штап Светог Саве има изванредну магичну снагу: њиме се отварају извори, претварају људи у животиње и друге облике,[48] прави пут у мору,[49] олакшава жени порођај,[50] оживљава мртвац,[51] а бездушни човек претвара у камен.[52] Остали светитељеви атрибути су: огртач, капа или покривач на глави, шешир, дудук за воду и торба, односно врећа.

Као хришћански светитељ, Свети Сава брани хришћанску веру, и спреман је да и сабљу употреби да би народ спречио да иде у другу веру.[53] Свети Сава се бори да се одржи часни пост – да би људи имали шта да једу створио је рибу и научио их како да је спреме за јело.[54] Земљу спасава од грешника – кад год би Свети Сава пошао лађом на море, ударила би страшна бура, која би потопила и лађу и све грешнике у њој. Зато је од свих заната које је знао, Светом Сави најдражи био бродарски, а њиме се и сам Христос бавио.[55]

Свети Сава је угодник Божји – сваку његову молбу Господ испуњава и опрашта чак и оно што није за праштање. Свети Јован га препознаје по чудима, пошто је њему Бог дао да може велика чудеса стварати на земљи. У његовим речима осећа се дивљење према Савиној благодати: „Саво, Саво, благо теби и твојој души! Ти си велики код Бога, кад чудеса ствараш на земљи!“.[56] Светом Сави Бог је поверио да од сатане украде сунце.[57] Он се усрдно моли Богу да тројици тешких грешника, синова несрећних родитеља, опрости грехове и: „Бог прими молитву свога угодника“.[58] Кад Бог види да неће бити добро за хришћанску веру, он пошаље Светог Саву на земљу. Свети Сава

41 Исто, 326.
42 Исто, 324.
43 „Атрибути су карактеристични за паганске богове, без њих се не могу замислити, али су се у пуној снази задржали и код хришћанских светаца. То су или оруђа помоћу којих та божанства врше или наговештавају своје функције, или фетиши или њихови некадашњи териоморфни облици. Сви атрибути немају исту вредност, али их божанство може имати по неколико.“ Исто, 376.
44 Исто, 377.
45 Исто, 321.
46 Ћоровић 1927, 34.
47 Чајкановић 1973, 381.
48 Ћоровић 1927, 78.
49 Исто, 24.
50 Исто, 46.
51 Исто, 56.
52 Исто, 12.
53 Исто, 43–45.
54 Исто, 117.
55 Исто, 62.
56 Исто, 48.
57 Исто, 144–145.
58 Исто, 82.

часним крстом дели море и између две стене од воде, по дну мора, као по сувом проводи Србе.[59]

Свети Сава има моћ пророштва – он зна да ће син јединац човека који је њега и Светог Николу примио на конак, красти и мучити људе кад порасте;[60] зна да ће од детета које се родило док је он био у кући постати Свети Василије Острошки;[61] зна судбину доброг, али злосрећног радника.[62]

У народним предањима и легендама Свети Сава је приказан како путује светом у друштву светаца (Светог Николе, Светог Павла, Светог Јована, Светог Илије), својих слугу, попова, али врло често и у друштву ђавола. Он искушава људе претварајући се да је незнани путник, просјак, да би оне који му помогну благословио сваким добром, а оне који одбију да помогну проклео и казнио. Он искушава и саме просјаке да би се уверио у доброту њихове душе. Просјак светитељу даје црве из својих рана, јер то једино има, а као награду добија жуте дукате.[63] У знак захвалности за бригу коју је слепац показао према Светом Сави, уморном од дугог пута, светац му враћа очни вид, према народној „Бог ником дужан не остаје“.[64]

У бројним етиолошким предањима Свети Сава учи људе како се тке, оре, шије, кује гвожђе, пробијају прозори на кући, сири сир, кисели млеко, чисти риба, суши пастрма, чувају ораси, прорезује кошуља, прави конопац итд. Његов дар људима су и животиње које је створио – од његове рукавице настала је прва мачка, која је људе спасила од мишева, од његовог пса, први вук, учинио је да овце постану најмирније и од највеће користи човеку – али и све оно што је људима донело добра: претворио је црно млеко у бело, од додира његовог штапа настали су извори лековите воде, од белог лука који је јео настао је сремуш, измислио је воденицу. Он не учи људе само занатима, већ и правилима живота и свему што је добро – учи их побожности и вери, да посте средом и петком, да петком месе хлеб и не перу веш, да не једу лежећи, да поштују старије; његова једноставна молитва отворила је очи лењој жени и постидела је, па је постала вредна. Свети Сава учи људе једино важећем правилу да онај ко ради, може и да има.[65]

Хришћанство је прихватило благослове и клетве, па тако и од благослова Светог Саве све крене набоље, а од клетве у пропаст – бездушник се скамени, на месту манастира створи се Црно језеро, у које нико не сме да загази, паре се претварају у ивер, чобанин заувек остане спорији од вука, Цигани увек гладни и у немаштини, а попови никад задовољни. Домаћице које месе хлеб у петак Свети Сава благослови, а оне које истога дана перу веш, прокуне.

Његов благослов чини да масла, брашна, вина или било чега другог, никад не нестане, комад хлеба буде довољан да се цела породица наједе, од његове речи погача од церових љускица претвара се у најукуснији хлеб. Светитељев благослов гробаревој породици шири се и на цело село.[66] Свети Сава је благословио рођење Светог Василија, Црногорце, купину, вино, ћурџију, пчелу, магаре.

Чуда се дешавају на саму реч Светога Саве – њива буде пожњевена, погача испечена, ручак зготовљен. Кад нестане хране, људи замоле Светог Саву за помоћ, а он

59 Исто, 72.
60 Исто, 48.
61 Исто, 110.
62 Исто, 103.
63 Исто, 61.
64 Исто, 60.
65 Исто, 128.
66 Исто, 100.

се помоли Богу и храна се створи. Његова правда надокнади оно што људи закину – у торбицама Гаванових слугу наћи ће се пара онолико колико су заслужили.[67] Њега нико не може да превари јер све зна унапред – кирицију који се претвара да је мртав, умреће заиста, паре ће се претворити у ивер, богати Гаван у медведа, а његова жена у веверицу.

Дарови Светог Саве могу бити и чудесни – он сиромашном човеку даје прстен који има моћ да му покаже каква је која девојка и тако му помогне да одабере праву за себе.[68] Светац доноси сиромашној породици оздрављење, напредак, богатство: „Овој срећи није се ни чудити кад им је Бог помог'о, а божји светац Саво, био код њих, на конаку".[69] Ко год је долазио да целива и дарива ћивот Светог Саве, пошла му је свака срећа и напредак у свему.[70] Његова рука, док је на бачви, обезбеђује да вина увек буде довољно.[71]

И као хришћански светитељ, Свети Сава се не одваја од свога штапа или шљаке, штаке, која га је, према народном предању, чекала у јерусалимској цркви, онако како је тамошњи владика Сава рекао: „Кад он ступи у ову цркву сама ће ова шљака њему поћи".[72] Савин штап у већини предања нема сам по себи моћ – она се јавља тек кад Бог допусти и благослови: „Тако Свети Саво, молећи се Богу, прекрсти се и ману својом штаком".[73] Ипак, у неким предањима штап има моћ независну од светитеља – кад га Свети Сава да мужу да додирне своју жену по крстима, она лако роди дечака коме је Свети Сава био кум – Светог Василија Острошког. У неким легендама и предањима довољно је да Свети Сава прекрсти руком, па да се деси промена ситуације у позитивном или негативном смеру.

Хришћанство је донело и појаву ђавола са којим се Свети Сава бори око сунца, сади башту, прави ракију и вино, воденицу, млин, свиралу и дипле. Свети Сава надмудрује ђавола у свакој ситуацији – и као ратар и као сточар. Он са ђаволом сади поврће, удружују се да би чували стоку, препире и клади и, када је са њим, показује лукавство.

На комлексност лика Светог Саве у народној традицији указује и чињеница да су многе приче које говоре о постанку животиње или имена места, симбиоза легендарне приче и етиолошког предања, што указује да је Свети Сава доживљаван као створитељ, чијом заслугом су настале многе ствари. У хришћанском систему творачка моћ приписује се самом Богу, због чега би се могло закључити да је Свети Сава у свести народа заузимао врховно место. Чињеница да су овако бројне, и супротне по свом карактеру, функције приписане једном светитељу, указује на изграђеност култа.[74] Заслугу за стварање култа Светог Саве прота Ст. Димитријевић приписује писаним споменицима, житијима, Доментијановом и Теодосијевом, али и српском народу, који је Светог Саву доживљавао као свог учитеља, благог и доброг оца, али и као неумитног укоритеља и судију.[75]

Војислав Ђурић приметио је да је у време пропадања старе српске државе и пада под турску власт култ Светог Саве достигао огромне размере будући да му је

67 Исто, 75.
68 Исто, 109.
69 Исто, 102.
70 Исто, 171.
71 Исто, 170.
72 Исто, 108.
73 Исто, 48.
74 „По свим крајевима нашим празнује се Свети Сава као општа слава, мала заветина целог села, појединих делова села, махала, рода од кога су се сви ови образовали" . (Димитријевић 1926, 5)
75 Исто, 4.

додата улога борца за националну слободу, а против Турака, односно главног повереника и саветника Божјег, коју остварује као победник над ђаволом и Турчином.[76] Тако се изразито национално обележје, које је постојало од почетка, временом још више појачавало, а у народној машти он је постао митски предак са најразличитијим моћима, од најкрупнијих до најситнијих, каткад и супротних, у распону од врховног бога до обичног човека.[77]

Ђурић указује да је пред опасношћу од турчења, германизације и мађаризације, сваковрсног однарођавања – српски народ у Светом Сави и вери налазио најпоузданију заштиту свог националног идентитета.[78]

Верска обележја светитеља поистовећена су са његовим националним идентитетом,[79] због чега су нестале разлике између црквених и световних схватања о његовом значају.[80]

Као „митски предак ратник, заштитник националног идентитета и симбол националне независности“,[81] Свети Сава је увек актуелан и изазован за тумачење, „неопходан и савремен.[82]

Целокупна књижевна традиција о Светом Сави, усмена и уметничка, егзистира као фонд, ризница тематско-мотивских, наративних и композиционих модела, које сваки наредни аутор може оживети у складу са сопственим интенцијама и публиком којој је дело намењено.

2. Свети Сава у збирци *Штап Светог Саве* Драгана Лакићевића

Димитрије Богдановић запазио је да се у низу дела о истој теми и култу нова средњовековна књижевна дела јављају у *неким новим околностима*, различитим од оних у којима су настајала претходна, са којима остају у чврстој вези: „То могу да буду захтеви средине (владара, цркве, игумана итд.), а могу да буду и нови књижевни обрасци, укус епохе. Не укус читаоца у обичном смислу, него схватања, погледи, естетско-поетски канон времена. Дела се пишу по налогу, иницијатива најчешће није у пишчевом личном надахнућу. Појава новог низа текстова у истом култу, није ни лична ни произвољна“.[83] Ако се сетимо и Теодосијевих речи о разлозима који га наводе на писање Савиног житија, намеће се питање инспирације, мотивације, околности и, коначно, циља који су Драгана Лакићевића навели да почетком 21. века пише легенде о Светом Сави. Аутор се нашао пред чињеницом историје српске књижевности за коју је тешко наћи објашњење – најбољи српски писци писали су о Светом Сави углавном далеко испод квалитета својих најбољих остварења, због чега у нашој књижевности, сем житија и понеке епске песме, нема дела које би бар приближно било равно историјском значају и развијености култа светитеља.[84]

76 Ђурић 1980, 225.
77 Исто
78 Исто, 229.
79 Према мишљењу Војислава Ђурића, Савино национално обележје дошло је до најпотпунијег израза у народним епским песмама, где га народни ствараоци приказују усред борбе, као непоколебљивог и непомирљивог ратника (Исто, 227).
80 Исто, 228.
81 Исто, 230.
82 Исто
83 Богдановић 1970, 125.
84 Ђурић 1980, 166.

Збирка легенди *Штап Светог Саве* представља наставак књижевне традиције о првом српском архиепископу, просветитељу и учитељу, и у томе лежи њен књижевноисторијски значај. Овом збирком, Лакићевић се придружује савременим стваралоцима који настоје да истакнуте личности из историје нашег народа приближе читаоцима на нови начин и који свој стваралачки поступак, у извесној мери, заснивају на фонду усменог народног стваралаштва (С. Станишић, Т. Росић, С. Велмар-Јанковић, Б. Стевановић, В. Алексић итд.).

Избор теме говори о фасцинацији аутора животним подвигом светитеља Саве и сугерише могуће изворе инспирације и садржаја. То су народне приче које је слушао, посебно у детињству – штап је везан за фолклорну слику Светог Саве – и ликовне представе – фреске и иконе, посебно из манастира Мораче. Могуће је да је Драган Лакићевић, надахнут призорима са манастирске иконе коју је гледао као дечак и причама старице Миље, којој је посветио једну причу у збирци, у јединству ликовног и књижевног доживљаја почео да смишља своју причу о Светом Сави још од најранијих дана.

Само име главног јунака збирке, семантички обогаћено скупом већ постојећих представа о његовим особинама и судбини,[85] покреће бројне асоцијације, одређене животним и читалачким искуством реципијента, а присуство штапа, атрибута који је учинио да Свети Сава у народу стекне углед чудотворца, наговештава приче у којима је нужно присуство фантастике.

Лакићевић у збирци није спровео до краја схематизовани ток којим се представља живот свеца: порекло, рођење, искушења и подвизи, често праћени чудима и необичним догађајима, и изузетна смрт, али се зато у његовим легендама јасно уочава „жанровска и тематска комуникација са конкретном традицијом и другим текстовима“,[86] услед чега се у појединим легендама израженије запажа заснованост на прототексту.[87]

Преузимање тематско-мотивских садржаја, главних особина лика и жанровских образаца указује на поштовање традиције и жељу да дело буде још једна карика у низу постојећих и ослонац новим делима.

Преплитање и коегзистенција усменог и писаног, старог и новог, савременог и традиционалног, које је присутно још од житија, појављује се и у Лакићевићевој збирци као основа стваралачког поступка, током којег настаје по много чему другачија, али компактна и утемељена представа Светог Саве.

У избору мотива и начину на који су обликовани и груписани, уочава се ауторово пажљиво ишчитавање не само књижевне традиције већ и научних радова (историчара, историчара уметности, етнолога). Важност и озбиљност избора садржаја огледају се у чињеници да свака ауторска селекција подразумева и одабир онога што се „сматра важним за одражавање актуелности прошлости“.[88]

85 Самарџија 2008, 34–35.

86 Легенда је прича или усмено предање из живота светаца која описује фантастичне догађаје, пуне чуда и поуке. Иако се претежно везује за фолклор и средњовековну књижевност, легенда и у познијим временима исказује виталност, тако да се њене прераде или имитације примећују и у остварењима модерне и савремене литературе (Поповић 2007, 395).

87 Конкретни модели остваривања интертекстуалних веза могу бити: 1) интерполација текстова (у целини или фрагментарно); 2) алузије, парафразе и перифразе, којима се значења различитих појмова и облика из традиције призивају; 3) подражавање наративних и стилских поступака, односно жанрова; 4) преобликовање тематско-мотивског и стилско-изражајног фонда (Самарџија 2012, 58–62).

88 Шаранчић-Чутура 2006, 7.

Лакићевић из књижевне традиције преузима тематско-мотивску грађу, наративне моделе и жанровске обрасце, што на први поглед оставља утисак истоветности. Међутим, евидентно је да аутор свему даје свој печат, трансформацијом традиционалних атрибута и хронотопа (њихових карактеристика), функција и особина јунака и њиховим умножавањем. Светог Саву слика у равнотежи људског и светитељског – он Савино људско постојање обожује, а светитељско очовечује.

У Лакићевићевој визији Светог Саве препознаје се искључиво хришћанска представа светитеља. Свестан да читаоци дело прихватају у складу са естетиком истоветности, „радости препознавања“, он своју слику Светог Саве гради наслањајући се на већ постојеће мотиве који су читаоцима блиски, уграђени у општу представу о светитељу, а то су у првом реду приче о чудима. У житијима чуда су присутна као најуверљивији знак божанске присутности у светом и могу се дешавати за живота светитеља и после његове смрти.

У грађењу лика Светог Саве Лакићевић користи чуда из житија, али их обликује и представља на оригиналан начин. Избор чуда указује да аутор има у виду читалачко искуство и дух времена – не приповеда се о чуду подизања раслабљеног нити чудесном исцељењу болесног, већ о чудесном утишавању мора и сусрету са гусарима. Чудесно утишавање буре, како је Теодосије назвао у житију, у Лакићевићевој збирци обрађено је у легенди „Молитва на мору“. Временски и просторно одређујући овај догађај („Године 1234, на путу из Јерусалима у Александрију, велики ветар узбурка море и један огроман талас запљусну лађу.“),[89] Лакићевић умањује карактер чуда и представља га као истинит, историјски познат догађај. Чудо у овој легенди представља то да је Господ услишио молитву и препознао жељу монаха Саве састављену од пар речи: „Молим те, Господе, да преживе књиге и иконе“.[90]

Доментијанова верзија овог чуда такође велича снагу Савине молитве јер он „светом молитвом укроти превелике морске вале и заповеди мору да ћути, и заустави га, и са два прста којима се благосиља врати велики ветар са духом бурним, и сатвори велику тишину посред мора“.[91]

Цитираним речима лику Светог Саве дата је шира димензија. Он није само представитељ свога народа, он је представитељ и хришћанске вере у свом народу, јер Господа моли да преживе књиге и иконе. Мисао да ће књиге и иконе спасити путнике и брод симболично дочарава уверење аутора да се човечанство и планета могу спасити једино повратком Богу и вери као човекољубљу и општој љубави. На тај начин он превазилази границе првобитног простора и постаје светитељ васељене. Књиге, суве и чисте, и златни сјај иконе дају наду да је повратак љубави према Створитељу и његовом најсавршенијем делу, човеку, могућ. Потребна је само искрена молитва, онаква какву је Свети Сава упутио Господу.

У другој легенди која за основу има чудо, монах Сава се сусреће са гусарима. Време и место догађаја су одређени – Сиријско море, а време путовање из Јерусалима у Никеју. У то време Свети Сава још није био архиепископ, што се може наслутити у опису сцене у којој гусари узимају од путника оно што имају – сви су имали нешто што су могли да дају, само је царски син био без ичега, у мантији од просте тканине. Заповеднику морских разбојника та ситуација је сумњива, јер: „Ко нема ништа са собом, он негде има големо благо“.[92] Благо на небу о коме Свети Сава говори

89 Лакићевић 2006, 44.
90 Исто
91 Доментијан 1975, 55.
92 Лакићевић 2006, 42.

конкретизовано је у обичном, дрвеном крстићу на узици, који монах даје харамбаши. Ујутру се дешава преокрет – путници су ослобођени, ствари враћене, а гусарски брод преиначене намене превози путнике и ходочаснике од Свете земље до Свете Горе. У легенди о светом монаху који броди морима, препознајемо траг веровања да је једном добијен, благослов Светог Саве вечно присутан.

Мотив чудесног измирења завађене браће, из Теодосијевог житија, присутан је и у народном памћењу, али обрађен на другачији начин. У народном предању „Свети Сава и браћа која се деле“[93] Свети Сава и Свети Симеон пролазе преко Косова и виде два брата која се свађају око имовине. Без икакве реакције светитељи пролазе својим путем, што Светог Симеона чуди, па пита Саву зашто им ништа није рекао. Сава на то одговара да браћа рђаво чине што деле имање које им је остало од оца и тиме замећу међу собом свађу, мржњу, завист, пакост, те ће брзо осиромашити и никада више неће живети у братској слози, миру и љубави. Свети Сава из народног предања је поред браће прошао без поздрава, а Лакићевићев монах Сава је, видевши два брата који су због имања потегли ножеве један на другога, похитао да их заустави. Није им, међутим, указао на погрешност поступака већ их је простим питањем шта више воле – имање или брата – довео до отрежњења. Монах Сава има пред собом још тежи проблем – борбу своје браће око власти, што је универзална тачка раздора међу браћом. За разлику од предања које констатује проблем, легенда жели да врати браћу у стање равнотеже и мира и да их освести у ономе што раде.

Један од најчешћих мотива у средњовековном песништву – духовну трпезу – Лакићевић је искористио као основу за легенду „Савина совра“. Совра или софра је народни израз за трпезу, односно сто око кога се окупља породица за обед. Пуно значење духовне трпезе као простора који окупља једномишљенике и једноверника у Христу, добило је своју конкретизацију у помирењу сватова двају младожења који су пошли за исту девојку. Бројна народна предања говоре о сватовским гробљима, као местима на којима су се срели сватови и у међусобној борби до последњег страдали. Не постоји рационално објашњење којим би се сукоб сватова могао оправдати, а посебно не борба до смрти, и управо ту врсту безумности и острашћености Свети Сава покушава да спречи својом совром. Њу ствара прекрстивши својим чудесним штапом. Велика совра, пуна ђаконија и понуда као за цара, за којом седи уз младенце и калуђер, а посебно његова добродошлица и позив да узму хлеб и со, смирују противничке сватове. Чим су се прекрстили, одмах су се поправили, а Свети Сава их је, као свештено лице, побратимио и одродио. Његовом предлогу не супротставља се нико од сватова. Сукоб и проливање крви међу људима су осуђени, побратимство и мир успостављени, па се целокупна ситуација враћа у стање равнотеже.

Чајкановићева истраживања надлежности врховног хтонског божанства показала су да је једна од првих дужности националног бога да у свом народу одржи мир и спречи проливање крви.[94] Један од начина да се сукоб превазиђе, а људи умире, било је успостављање кумства и побратимства. Надзор над тим институцијама, које су постојале и пре хришћанства, имало је врховно хтонско божанство.[95] У легенди „Савина совра“ све поменуте надлежности пренете су на Светог Саву, чиме је наглашено да је он највећи национални заштитник – христијанизовани митски родоначелник српског народа. Као такав, светитељ је у Лакићевићевој легенди сачувао мир, спречио

93 Ћоровић 1927, 116.
94 Чајкановић 1973, 341.
95 Исто, 336.

проливање крви, братске, рођачке, сународничке и успоставио сродство по Богу – побратимство.[96]

Свети Сава јавља се у предањима као заштитник и поборник права и правде.[97] Истоветну функцију Свети Сава има и у Лакићевићевој легенди „Савина белега", препуној симболичних слика. Највероватније инспирисан чудним аршинима којима је у народним приповеткама Свети Сава делио правду, Лакићевић га најпре физички, а потом и као судију, представља на потпуно другачији начин. Свети Сава се појављује преобучен у обичног путника, са капом и опанцима, и штапом и торбом, као атрибутима из народних прича. Чобанско надметање у скоку у даљ и витешко такмичење у бацању копља, на симболичан начин показују да је, без обзира на то који се сталеж такмичи, вечна истина да људи не воле најбоље. Свети Сава, као Божји изасланик, не дозвољава да победе лошији и тиме показује да је божја правда она коју ће он делити. Савина белега остаје вечно присутна у етиолошком предању као симбол мере према којој се сви други мере у својим дометима.

Мотиви благослова и клетве јављају се уз лик Светог Саве од најранијих времена, па је тако и овај мотив присутан у Лакићевићевој збирци. Према предању „Свети Сава благосиља Црногорце" из Ђоровићеве збирке, Свети Сава је пролазио кроз Црну Гору и свратио код једног Црногорца, који га је лепо дочекао и примио. Најстарији син је свецу показивао своје вештине у скакању и гађању, а задовољан, Свети Сава је рекао: „Е да Бог да, овђе увијек били и рађали се јунаци!".[98]

Лакићевић легендом „Свети Сава у Морачи" осмишљава благослов Светога Саве инспирисан посебностима овога краја, благородном природом Морачана, њиховим топлим дочеком и жељом да свецу понуде и дају све што имају – куће, ливаде, шуме. Мисао Светог Саве док ужива у лепоти Мораче – „Лепа српска земља"[99] – као да даје легитимитет том парчету земље, које у наше време формално припада другој држави, а суштински, духовно, српском народу. Да су српског порекла, Морачани потврђују и тиме што у Светом Сави виде онога кога им шаље Бог, „а Бог шаље најбољега".[100] Оне који знају и поштују његово име, Свети Сава благосиља сваким добром, онако како се благосиља у Морачи – да у сваком добру буде мало зла, јер ће се тако добро боље распознавати.

Човекољубље и осећање љубави према свему што постоји, испуњава Лакићевићевог Светог Саву миром којим одише целокупна његова појава. Лакићевићев Свети Сава ни у једној легенди није показао љутњу, бес, разочараност или зловољу. У свакој прилици у којој се среће са људима, он показује разумевање, саосећање, жељу да помогне, да утеши, да врати наду.

О искрености те љубави говори и легенда о светогорском хлебу који монах Сава дели по повратку са Свете Горе. Према Теодосију, када је отишао на Свету Гору, Сава је носио хлеб монасима пустињацима. После сваког пута најпре је ишао њима да им однесе дарове. Лакићевић прави инверзију – Сава долази са Свете Горе и доноси хлеб да би га поделио свим људима који живе у његовој земљи. Тај хлеб има атрибуте чудесних дарова јер упркос томе што је мали, може да нахрани све које монах среће на путу (у чему се препознаје аналогија са Христом, који је на свадби у Кани нахранио све госте са 40 хлебова). Парче тог хлеба, односно љубави брише верске границе и препреке

96 Исто, 335.
97 Ђоровић 1927, 55–58.
98 Исто, 167.
99 Лакићевић 2006, 62.
100 Исто

и успоставља љубав и поштовање – дечак који се у првом тренутку снебива да га узме, јер је муслиман, дирнут благословом – „Бог нека те чува, синко, и овај хлеб“[101] – љуби руку монаху Сави.

Неизоставни пратилац Светог Саве у народним предањима – вук – и у легендама Драгана Лакићевића има врло важну улогу у грађењу лика светитеља. Вук је, као и штап, присутан у свакој од четири целине, чиме је наглашен његов значај у стварању укупне представе.

Традиционалну представу о Светом Сави као вучјем старешини, Лакићевић је модификовао тако што је њихов однос приказао као пријатељство засновано на поверењу и разумевању. У народним предањима вук је потчињен Савиној вољи, иде у лов кад му то он затражи, ако донесе најбољу овцу, буде награђен, а ако погреши, Свети Сава га удари због чега остане слабији у доњем делу. Траг светитељевог незадовољства вук носи као своју вечну одлику. Највећа милост Светог Саве према вуковима огледа се у томе да их на свој дан, једном годишње, окупи и подели плен. Вучји старешина појављује се у предањима као хроми, остарели вук.

У легендама Драгана Лакићевића власт Светог Саве над вуком садржана је у могућности да промени његову ћуд, тј. да крволочну животињу претвори у послушног пса. Свети Сава једини може да промени свест вука, када то хоће, зато што је од свих људи са којима се вук икада срео, први и једини у њему видео Божјег створа, а не звер. Полазећи од народног предања према коме је вук настао од пса кога је Сава проклео, Лакићевић је створио легенду о псу који је настао од вука. Ако је вук последица казне, пас је резултат разумевања које се једном десило између човека и вука.[102] Онога ко га гледа са разумевањем и поверењем, вук ће послушати и разумеће сваку његову реч. Вук који одлази управо оним путем који му је Растко одредио потврђује мисао да блага, топла и утешна реч може променити и зверску ћуд. Растко на исти, заштитнички начин, поступа и према малим вучићима које су му донели да се са њима игра. Помисао на тугу њихове мајке и мучност живота без слободе говоре да Растко и у животињама види Божја створења која имају иста осећања као и човек. Зато га њихово завијање не плаши, као друге људе, јер у њему препознаје захвалност и поздрав који му упућују. Расткова посебност у односу на свет у коме живи приказана је у легенди „Растко у лову“, чији садржај је другачији од онога који је наговештен насловом. Растко по обавези иде у лов са најбољим ловцима свога оца. Контраст између њих и њега приказан је већ у првој слици – ловци, наоружани сјајним оружјем, на коњима, са хртовима и соколовима, иду са жељом да лов буде што богатији, а Растко је у лов кренуо голорук – без икаквог оружја, али са мишљу да свако лови на свој начин. Његова молитва Богу да ловци улове, а да звери не буду уловљене, делује као оксиморон, док Растко не пронађе два мала вука. То је његов улов, и он се за такав лов моли – онај који ће пружити задовољство, али неће одузети живот. Вук је остао Савин пријатељ и када се Сава замонашио. Он га чека када дође са Свете Горе да са њим подели највећу тугу – то што је вук. Пријатељство вука и Светог Саве приказано је у посебно лепој легенди „Зашто вук плаче“ из целине „Монах“. Тиховање монаха Саве прекида завијање вука у коме чује позив. Ноћ, амбис, уска стаза којом се једва и дању иде, све то би требало да одврати монаха од изласка из пећине, али потреба да се одазове позиву пријатеља даје му снаге да савлада све препреке. Вукове сузе и тугу што не може да промени своју природу, него ће увек бити вук, монах Сава коментарише у мислима: „И човек плаче што је

101 Исто, 38.
102 Исто, 53.

човек. Али, човек се може закалуђерити, а вук не може“.[103] Сцена у којој уплакани вук и монах стоје лицима окренути један другом може се доживети и протумачити као потврда да се на овом свету сви могу разумети. Вук из ове легенде супротан је вуку из народног предања „Свети Сава и вук“,[104] кога Свети Сава жели да крсти не би ли се опаметио и престао да прави велику штету. Сви напори калуђера да наведе вука да се одрекне своје прве, некрштене, природе, завршавају се неуспешно јер вук све време понавља једно исто: „овце клај си“. Схвативши да се природа не може променити, Сава каже чобанима да умлате вука. У другој варијанти „Свети Сава, ђаво и вук“,[105] вук пристане да га Сава крсти, али га стално пожурује јер док Сава чита молитве бројне овце беже у шуму, па вуку пропада плен. Схвативши да се вучја ћуд не може променити, Свети Сава одустане, али удари вука својом шљаком по доњој половини леђа, а вук заувек остане слаб у том делу. Лакићевићев Сава је повео вука са собом, у пећину. Кад год је долазио вук му је љубио руку. Зато је Свети Сава заштитник вукова.

Насловом легенде „Свети Сава и вучји старешина“ из целине „Свети Сава“ Лакићевић је јасно истакао да Свети Сава није вучји старешина. Као вучји старешина појављује се вук из народног предања – стар, „сав сед, ћорав на једно око, у једну шапу рамље“.[106] Представа одговара слици териоморфног божанства, али да се то, некадашње божанство налази пред већим божанством осликава приказ сцене – „Дође на други врх, подви реп, па погледа ка светитељу“.[107] То је отклон од народних поимања и давање примата хришћанској и људској природи Светог Саве. Поштовање народног веровања да је Свети Сава онај кога вукови слушају уочава се у забрани коју „Божји човек“ саопштава вучјем старешини и начину на који му се обраћа.

Ауторова представа о вуку као Божјем створу и спасиоцу Светог Саве, која је потпуна супротност традиционалној, обликована је у легенди „Свети Сава и Божји вук“, чији почетак наликује почетку предања „Зашто вук бира најбољу овцу?“. У легенди Свети Сава се нађе сам и завејан у великој планини. Једино од Бога је могао да потражи помоћ. У тренутку када се прекрстио, пред њега је искочио вук. Вук је кренуо напред, а Свети Сава за њим уверен да је боље „ићи за вучјом памети, него без памети“.[108] Сава је тонуо у дубок снег, али га вук није напуштао. Чобане који су се спремали да убију вука, Свети Сава је зауставио речима: „Бог ми га је послао, да ме доведе довде“.[109] У односу светитеља и вука доминантни су поверење и добронамерност. У народном предању Свети Сава је пролазио шумом кад је пред њега искочио вук, који му је одмах зашао за леђа. Свецу није било пријатно кад је видео вука поред себе. Уплашен, пошао напред, а вук за њим. Заједничко путовање је потрајало до торова, из којих је вук, према свечевој жељи, донео најбољу овцу.

У Лакићевићевим легендама вук није демонско биће, већ биће које у извесној мери пати због природе коју су му људи приписали (према народном предању вука и сраку је створио ђаво, па ни једно не ваља), а коју не жели више да носи.

Из усменог фонда Лакићевић је преузео мотив дружења Светог Саве и ђавола. Лукавост са којом Свети Сава сваки пут надмудри ђавола у народним приповеткама носи у себи хумористичне елементе. Лукавост није врлина, али када јој је основа

103 Исто, 41.
104 Ћоровић 1927, 164–165.
105 Исто, 163–163.
106 Лакићевић 2006, 53.
107 Исто
108 Исто, 64.
109 Исто

сналажљивост, а циљ да се зло надјача умно, а не физички, онда је позитивног карактера. У народним предањима однос између Светог Саве и ђавола је амбивалентан. Ђаво се плаши Светог Саве,[110] али ипак са њим ради баштованлук, под условом да начине уговор. Свети Сава се удружује са ђаволом, као што би се удружио и са било којим другим свецем, да саде башту, чувају овце, праве воденицу и сл., али стицај околности увек иде на руку Светом Сави, а против ђавола. Ђаво је пуно пута љут, али тужан што је надмудрен. Свети Сава га све време зове побратимом или ортаком, што га још више љути, али те њихове зађевице никада не доносе невољу или зло. Ђаво је некада спретнији од Светог Саве – он му је показао како да направи чекетало и кош да би људи лакше млели брашно у водиници, али под погодбом да један дан у години у воденици буде његов.

И у Лакићевићевој легенди „Свети Сава и морски ђаво“, ђаво у лику трговца са рукавицама и зеленим очима тражи да путници на лађи потпишу да ће га слушати само један дан у години, шта год да буде тражио. Када га Свети Сава пита ко је он и када је ушао у лађу, ђаво одговара на исти начин као и онај из народног предања: „Ни то те није брига!“.[111]

У овим легендама присутан је хумор јер то дозвољава карактер јунака, посебно ђавола, и ситуација у којима се налазе. У сцени у којој Свети Сава превари ђавола да попије воду из бурета, па га гурне у буре, које добро затвори и одмах баци у море, потврђују се основне одлике ликова из народних предања – лукавство и сналажљивост светитеља и наивност и лакомисленост ђавола. Те исте особине имају ликови и у легенди „Ђаво-девојка“, у којој ђаво, прерушен у девојку, покушава да се сретне са Светим Савом. Разлог жеље није наговештен, тако да је очито да је у питању игра надмудривања која треба још једном да истакне Савину надмоћ над њим. Пошто се ђаво прерушио у лепу девојку, и Свети Сава мора да се појави у лику наоружаног коњаника, свог у злату. Коњаник преноси први, од уобичајена три услова, који девојка треба да испуни ако жели да се допадне Светом Сави: „[...] ископај велики јаз и одведи воду с извора чак до села и до њива, да се покропе“.[112] Следеће недеље „девојка“ добија нови задатак – да окопа све њиве испод пута и једну изнад пута, а трећи задатак је да покупи све камење по планини и од њега подигне зид око села. Свети Сава се игра са ђаволом тражећи од њега да за људе уради све најтеже послове, а хумористичност је садржана у чињеници да ђаво не промишља задатке и из силне жеље да се сретне са Светим Савом ради све у корист људи, а не, као што је навикао, на њихову штету. Хумор завршне сцене, у којој се појављује Свети Сава у мантији, са штапом и крстовима, садржан је у изреченом упозорењу: „Девојко, ја сам Свети Сава... Овај зид не смеш прескочити. Ако прескочиш постаћеш ђаво!“.[113]

Такав Свети Сава, мудар као змија, а лукав као голуб, има људску димензију која га чини читаоцу блиским и драгим ликом. Лакићевићев Свети Сава ни у једној легенди не користи физичку снагу да би решио проблем. Његово највеће и најснажније оружје је снага ума, обогаћена снагом Божје промисли. Светитељеве радње су сведене углавном на минимум, баш као и речи. На путу кроз Херцеговину помисли да је то чудна земља јер рађа камење. У том истом тренутку јави се пред њим ђаво у лику необичног човека, налик на трговца, у зеленим хаљинама са молбом светитељу да камење претвори у хлебове, да би цео свет видео да је Херцеговина земља добра и

110 Ћоровић 1927, 146–149.
111 Лакићевић 2006, 58.
112 Исто, 57.
113 Исто

хлебова, а не камења и зла. Свети Сава зна да је камен основа куће и свега што под њим и око њега живи и да би се, претворено у хлебове, брзо појело све камење, а онда ничег више не би било. Све што је дато људима, уз Божју помоћ, биће им на корист. То потврђује сцена у којој се каменови које су мајка и четворо сирочади донели пред кућу, знаком крста претварају у хлебове. У изненадној појави ђавола који донесе сумњу и својим варљивим предлозима изазива недоумицу и неспокој, Лакићевић слика све замке савремених прилика.

Невелик број прозних књижевних остварења посвећених животу Светог Саве, наводи на размишљање да је удахнути живот лику овог светитеља велики и тежак задатак, а да ништа мање тежак није ни захтев да се у једном бићу прикажу два облика постојања и две природе: људска и светитељска.

Идеју о божанском присуству у људској природи Лакићевић сугерише сликом младића који има све особине Христа. Аутор Светог Саву приказује у његовом овоземаљском, историјском постојању као младог човека, и, потом, монаха у реалном простору и времену.

У грађењу лика Растка Немањића, Лакићевић се ослања на приказивање младог принца у Теодосијевом житију као доброг, кротког, од Бога посланог, према свима љубазног младића, који је као мало ко други волео сиромашне и посебно поштовао монахе.

Низом прича Лакићевић обликује слику срећног детињства младог принца Растка, који одраста на двору свога оца, Стефана Немање. Чињеница да је Немањино име поменуто у скоро свакој причи уводне целине „Растко“ указује на свест писца да су ова два имена, Сава и Немања, у нашој књижевној и општој историји и традицији најчешће помињана заједно.

Живот младог Растка одвија се у круговима који за центар имају двор великог жупана. У првом кругу, Немањином граду, све ври од множине људи и њихових различитих послова и обавеза – представљени су богата властела, трговци, витезови, свештеници, учитељи итд. У том простору Растко се сусреће са децом властелина, која заједно са њиме иду у школу, у којој се принчеве и принцезе уче мачевању, лепом писању, цртању и стичу знања из поезије, веронауке, астрономије, географије и историје. Дружење са властелинском децом Растку не представља задовољство. Његови најбољи пријатељи живе испод зидина Немањиног града, у приградским кућама у којима су живеле занатлије – ковачи, кожари, воскари, рудари, сви они који ће у каснијим временима поштовати култ Светог Саве, и ниже ка реци, где се сместила градска сиротиња – носачи, надничари и праље, за које би се могло рећи да припадају другом кругу. Следећи круг је најшири јер га чине бескрајне висоравни и планине Зете, простора у коме се Растко први пут запитао шта је горе и где је свему томе крај. У том простору он ће се сусрести са вуком, косачима на ливади, ловцима, пастирима, причама о закопаном благу и причом о мудром ловцу са Проклетија.

Ликови из најближег Растковог окружења – девојчица Вера, најбољи цртач у школи, учитељ мачевања и Крадикеса, опасна жена која се појављује у граду – виде у Растку посебност коју не могу најјасније да одреде, али којом наговештавају његову будућност. Вера, најбољи цртач, не може да нацрта Растка јер осећа да он није обичан дечак, да се мења. Цртежом на којем је Растко представљен по узору на Христов лик, са ореолом, она потврђује Расткову посебност и предодређеност, коју препознаје и учитељ мачевања у тренутку када се његов гвоздени сусретне са Растковим дрвеним мачем. Недоумицу учитеља шта он држи у руци – мач или крст – дечак разрешава одговором да је и мач крст и смерним љубљењем руке учитељу исказује поштовање.

У кругу Немањиног двора приказан је још један догађај који приказује Расткову посебност. Захваљујући прозорљивости, коју је још од тога времена имао, запазио је Крадикесу, лепу, али опасну жену, која је дошла у град да би покрала што више дуката и сребрњака. Првобитни бес који је обузима у тренутку када схвати да младић који је необично гледа, зна шта она ради, замењује стид јер је његовим благим очима гледа неко – велики и јак и строг – из даљине. И руска књегиња Наташа препознала је ту посебност и наслутила пут којим ће Растко кренути. Њен пољубац у руку означио је зачетак светосавске љубави и наговестио посебност руке Светог Саве, која ће у народним предањима бити извор непресушног добра.

Расткови другови из другог круга су деца себара – Добривоје, син дрвосече, и Ратко, син праље. Њих писац уводи са жељом да посведоче о Растковој љубави према сиромашнима. Властелински синови љуте се на Растка и замерају му што воли сиротињу и понаша се као да није принц. Радије помаже Добривоју и игра се на реци са праљиним сином, неподшишаним, босим и изгребаним, него са њима у двору. А Растку годи што је Ратко неустрашив, чак и у тренутку када се налази у животној опасности, и што је Добривоје добар и према онима који су према њему зли. Баш због тога што су обојица оличење хришћанских врлина, Добривоје и Ратко су му дражи од свих властелинских синова.

Изван дворских зидина је простор у којем Растко ужива – Зета, Рашка, велика, лепа, прелепа српска земља. Без обзира на то да ли је на ливади са косцима, на градилишту са мајсторима или у лову са ловцима, да ли је са људима или животињама, Растко сведочи о благодати коју носи у себи. Он нема ништа од оруђа, а све извршава на најбољи начин – мајсторима доноси најхладнију воду, изненађује својом вештином кошења траве, лови и без лука и копља. И кад се моли Богу за помоћ, и без молитве, његова жеља бива остварена јер он не коси својом снагом и вештином, него му помаже Бог.

Временски и просторно одређујући догађаје из Растковог детињства, Лакићевић ствара реалистичну слику његовог живота. У неверици мајстора и њихове деце да ће Растко као принц ићи да донесе воде мајсторима, огледа се недоумица да ли је он само човек, која се разрешава оног тренутка када нешто уради или каже. Да није само човек потврђује вода коју је донео – јединствено хладна и питка, другачија од оне коју су доносила деца мајстора. Коса у његовим рукама се обожује, добија карактеристике чаробног предмета, јер је он не оштри, а њоме коси целога дана. Једном додирнута његовим рукама, та коса ће заувек бити чудесно лака свом власнику; мач у његовим рукама такође постаје чудесан, јер, иако од дрвета, има снагу која зауставља тешки, гвоздени мач витеза и пре него што се дотакну. Довољно је да Растко подигне свој дрвени мач, који ће касније прерасти у штап, па да мач искусног борца изгуби своју моћ. Деца себара у његовом присуству осећају се сигурно и заштићено јер слуте да их он воли као нико други.

Када се нађе у непријатним ситуацијама и када су други према њему груби, Растко реагује смирено и помирљиво. Кад му властелински синови кажу да ће и он бити сиромашан кад воли сиромахе, он одговара: „У томе је моје богатство“.[114] На бесни захтев Крадикесе да каже шта она ради, Растко јој мирно одговара: „Ти знаш, па ћеш ми рећи“.[115] Расткове очи су оно што има моћ у времену док је дечак – он погледом смирује и зауставља вука и Крадикесу; у младом дрвету јасена види да ће бити лепо дрво, у јаком храсту будуће куће и мостове, а у трулом пању кућу мрава.

114 Исто, 9.
115 Исто, 14.

Кратке реченице којима коментарише или одговара осликавају Растка као младића који задовољство налази у унутрашњем говору, у коме разрешава све дилеме које има. Када своје мисли каже другима, оне звуче као народне загонетке и мудрости старих људи: „То што бих ја пресекао, не може се видети, а све што се види мени је жао да посечем“,[116] „Ко више ћути, више мисли... Ко мање прича, више каже...“.[117]

Слично Доментијану, принчевску и монашку страну Светог Саве Драган Лакићевић дочарава његовим унутрашњим мислима, односно монолозима.

У Карејској испосници остајући оно што је био, постао је и оно што није био – остао је човек, али постао је син Божји, Божји угодник. У легенди „Завичај Светога Саве“, монах Сава на питање где се родио одговара да се родио на Светој Гори, кад се замонашио, али да је одрастао у српским земљама, на дворовима Немањића. Нежност са којом се монах Сава сећа свог безазленог детињства, оца Немање, дивних стричева, Зете и Рашке, као синонима доброте и лепоте, сведочи да је због љубави према ближњима, пожелео да пређе преко људских граница, у царство Божје, и да се на Светој Гори моли за Божју љубав и милост. Он служи Богу за добро свог народа и својих ближњих. Љубав са којом се моли и којом служи Богу чини га вечно младим. Та иста љубав чини да свако место где се моли и за које се моли осећа као свој завичај „Завичај је свуда где сам се запутио и где се враћам. Из Свете Горе грабим Србији. Кад заноћим у Србији, чезнем за Витлејемом – вуче ме завичај спаситеља“.[118]

Лакићевићев Свети Сава се у завршној целини – „Савременик“ – појављује као саветник и помоћник у решавању проблема и мука савременог живота. Он је савременик и благи утешитељ невољних, тужних, ожалошћених и прогнаних људи. Он није далеки светитељ који пребива у удаљеним просторима, већ људском природом у себи разуме људску муку – онога ко не може да заспи, или да наслика давно жељени лик, да прежали оца, да направи санке, да се сети шта жели у животу. Пред свима њима појављује се Свети Сава у старо-новом обличју: „Кочићев посетилац је био више у сељачком него у градском оделу, висок, мршав, с брадом. Да ли је имао врећу преко рамена?“.[119] Човека који не може да заспи саветује необичан путник са брадом и штапом, а његов идентитет открива опис у завршној слици: „Учини му се да види лепу риђу браду, онај поглед, штап... [...] Био је то Свети Сава“.[120] Индикативни су и примери из легенде „Сликар и Свети Сава“ – „Незнанац скиде капу и кабаницу – појави се Свети Сава“,[121] и легенде „Дечак и санке“ – „Одједном, нешто га [дечака] прену, и он угледа, узаним шумским путем – иде човек. Брада, штап, торба на леђима“.[122] Иако се у причи нигде не помиње име Светог Саве, јасно је ко се крије иза описа.

Појаву Светог Саве најављује мирис: „Човек који се приближио Миловану Златићу у метроу зрачио је другачије. Његова шака замирисе на шаку Миловановог оца, чији мирис памти иако је умро пре девет година. Необично обучен – у одежди са златним крстовима. Владика? Фреска? Свети Сава! Онај из Милешеве“.[123] Његов долазак наговештава глас, благ, као очев.

116 Исто, 18.
117 Исто, 21.
118 Исто, 48.
119 Исто, 105.
120 Исто, 94.
121 Исто, 90.
122 Исто, 88.
123 Исто, 86.

Дечаку у причи „Лет у Шведску“ у авиону се од пола пута придружује Свети Сава – „сав у злату и крстовима, са штапом у руци. Рубови браде и косе светлуцају као сунце. Очи, благе и добре, као у оних којих нема“.[124]

Када се у причи „Олуја“ пред трактором укаже „необичан човек допола у војничком, допола у сељачком оделу, с брадом и штапом“,[125] дечак га не препознаје.

Дечак који плаче поред очевог гроба не изненађује се када поред себе угледа Светог Саву, са златним епитрахиљем и књигом у руци јер зна ко је он.[126]

Свети Сава никада не остаје да види пуно остварење своје помоћи јер је његово присуство даље непотребно. На свима остаје благослов који им је донео својом појавом. Он не тражи доказ нити потврду да га је онај кога је посетио, послушао. Он не искушава, већ верује свакоме од њих.

У сусрету са Светим Савом нико не показује изненађење, непријатност или узнемиреност. После сусрета са њим сви доживљавају радосно просветљење – Петар Кочић уобичајено ћутљив, туробан, узнемирен, после сусрета са Светим Савом, поскакује, ведар и чио, а очи му горе као звезде.[127] Утешени дечак, кроз осмех поздравља и свог светог и свог умрлог оца.[128] Човек који је изгубио сан, мирно заспи. Сликару, уплашеном и обрадованом, „једна рука [...] дрхти, друга лети“,[129] он препознаје неке нове потезе и прави неке нове боје. Туга дечака који није имао санке претвара се у осећај свеиспуњавајуће радости. Дечак који Светог Саву среће у авиону, иако у неверици због ненадане појаве светитеља, устаје да му пољуби руку, са истим осећањем поштовања са којим је млади Растко пољубио руку своме учитељу мачевања. Ту исту руку, која му се у првом тренутку учинила златном, жели да пољуби и Милован Златић, који се од остатка света сакрио у подземној железници једног великог европског града и своје име скратио у Мил. Међутим, Свети Сава пред њим ишчезава јер они који су почели да заборављају своје порекло показују непоштовање према својим прецима.

Сложену природу Светог Саве Лакићевић наговештава у првој причи збирке – „Приче о Светом Сави“.

На питање дечака какав је био Свети Сава, кога је као дете гледала, бака одговара: „Као змај, синко. Вас у злату, а око њега ’иљаду пецавица. [...] Он је вас у пламену и на пламену лети... А кад слети – чоек, рекао би, обичан“.[130] На вратима куће појављује се онај коме је довољно име рећи и обраћа укућанима онако како би се обратио сваки човек: „Може ли се огријати код вас, добри људи?“.[131] Бака, која га је пре само неколико тренутака описала као змаја, обрадована његовим доласком, устаје да му пољуби руку, називајући га Божјим човеком. Да је реч о госту другачије природе од чисто земаљске, потврђује крушка коју је усред зиме извадио из своје торбе и пружио дечаку, а која блиста као лампа. Бака, представник оних који су одрасли на традицији о Светом Сави, зна зашто незнанац тих крушака увек има и зашто му их никада не може нестати, али дечак, као симбол нових генерација, очигледно је још увек у недоумици ко је незнанац јер га пита зна ли неку причу о Светом Сави.

124 Исто, 83.
125 Исто, 101.
126 Исто, 92.
127 Исто, 105.
128 Исто, 92.
129 Исто, 91.
130 Исто, 5.
131 Исто

Зимски путник одговара онако како то може само онај који све наше мисли зна пре него што их кажемо: „Коју причу ти знаш, ту и ја знам“. Ујутру, бака открива дечаку да је синоћни посетилац био Свети Сава: и млад, и стар, и светитељ, и путник, и Растко и Сава. У бакиним речима наговештена је намера писца – да исприча приче о најмлађем Немањином сину и прикаже га као дечака, младог монаха, светитеља и савременика свих који га радо помињу.

Последњом легендом збирке – „Легенда са Комова“ – Драган Лакићевић формира цикличну композицију, којом се спајају почетна и завршна представа о Светом Сави. Динамична слика Светог Саве који сав у пламену, као змај, прелеће небо, обасјавајући га са хиљаду варница, преобраћа се у статичну представу светитеља који стоји на Комовима и надгледа са висине српску земљу. Његов став говори о спремности да се, кад види да је некоме потребна помоћ, одмах тамо запути. Савина божанска природа приказана је у начину на који се креће – прелети или коракне с планине на планину, и појавним облицима: „Да се од тога свет не би плашио, он се претвори у бели облак, или у сазвежђе на небесима. Кад стигне, претвори се у обичног путника. А свети штап претвори се у пастирску тојагу“.[132] У овом опису обједињене су све представе Светог Саве које је током осам векова стварао српски народ.

3. Закључак

Збирка легенди *Штап Светог Саве* Драгана Лакићевића појавила се у првој деценији 21. века као наставак књижеве традиције о првом архиепископу и најпоштованијем светитељу српског народа. Анализа књижевне традиције о Светом Сави показала је да су представе о њему у протеклим вековима настајале под утицајем народних приповедака и предања и средњовековне црквене књижевности. Међусобна преплитања усменог и писаног, која су обележила традиционални, стоје и у основи лика Светог Саве који гради Драган Лакићевић. Књижевну грађу из усмене и писане традиције Лакићевић укључује у свој текст – инкорпорирањем, транспоновањем или трансформисањем, са циљем да оствари континуитет изграђене представе, али и разреши контрадикције у доживљају и разумевању живота и рада првог просветитеља и учитеља српског народа. У савременој представи светитеља доминантно је човекољубље, које одређује његов заштитнички однос према свима који су у невољи и којима је потребна помоћ. „Божји човек“, Свети Сава, сусреће се са људима не да би их искушао, већ да би им, у њиховим животним недаћама, помогао, пружио наду и вратио веру. Специфичност савремене представе садржана је у чињеници да је у њој обједињена двојна представа Светог Саве – као наследника хтонског божанства и светитеља, али су све његове функције и атрибути христијанизовани.

Литература

Богдановић, Димитрије (1970): Византијски књижевни канон у српским службама средњег века, у: *О Србљаку*. Београд: СКЗ, 97–125.

Богдановић, Димитрије (1975): *Старе српске биографије*. Београд: Просвета.

Богдановић, Димитрије (1992): Предговор у: *Житије светог Саве*. Београд: СКЗ, VII–XL.

132 Исто, 107.

Димитријевић, Ст. (1926): *Свети Сава у народном веровању и предању*. Београд: Штампарија „Св. Сава“.

Доментијан (1975): *Житије светог Саве*, у: *Старе српске биографије*. Београд: Просвета.

Ђурић, Војислав (1980): *Говор поезије III*. Београд: Просвета.

Ивић, Павле (1979): О језику у списима светога Саве, у: *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*. Београд: САНУ, 167–175.

Лакићевић, Драган (2006): *Штап Светог Саве*. Београд: Библиотека Азбука.

Милошевић, Десанка (1970): Срби светитељи у старом српском сликарству, у: *О Србљаку*. Београд: СКЗ, 143–268.

Милошевић-Ђорђевић, Нада (1998): Епске песме „средњих времена“ и српска средњовековна књижевност, у: *Свети Сава у српској историји и традицији*. Београд: САНУ, 321–336.

Пешић, Радмила, Милошевић-Ђорђевић, Нада (1997): *Народна књижевност*. Београд: Требник.

Popović, Tanja (2007): *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.

Радојчић, Светозар (1979): Лик светог Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве, у: *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*. Београд: САНУ, 215–221.

Самарџија, Снежана (2008): *Биографије епских јунака*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Самарџија, Снежана (2012): Сказано, списано и написано (Напомене о односима између усменог стваралаштва и писане књижевности), у: *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 15–87.

Теодосије (1992): *Житије светог Саве*. Београд: СКЗ.

Трифуновић, Ђорђе (1970): Стара српска црквена поезија, у: *О Србљаку*. Београд: СКЗ, 9–93.

Ћоровић, Владимир (1927): *Свети Сава у народном предању*. Београд: Задужбина Р. Ђурића.

Чајкановић, Веселин (1973): *Мит и религија у Срба*. Београд: СКЗ.

Шаранчић-Чутура, Снежана (2006): *Нови живот старе приче*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.

Snežana Marković

SAINT SAVA IN LIGHT OF LITERARY TRADITION IN THE LEGENDS BY DRAGAN LAKICEVIĆ

The collection of legends entitled Saint Sava's Cane by Dragan Lakićević appeared in the first decade of the 21st century as a continuation of the literary tradition about the first archbishop and the most respectable saint of the Serbian people. The analysis of the literary tradition on Saint Sava showed that the representations of him in the past centuries were produced under the influence of folk tales and tradition, as well as medieval church literature. The mutual interwining of the oral and the written, having marked the traditional one, likewise represent the fundamentals of the image of Saint Sava constructed by Dragan Lakićević. Lakićević incorporates literary material from the oral and written tradition into his own text – via incorporation, transposition or transformation, in order to realize the continuity of the constructed representation, but also to solve the contradictions in the experience and comprehension of the life and work of the first enlightener and teacher of the Serbian people. In the modern representation of the saint in question philanthropy prevails, determining his protective attitude towards all those in need and want of his help. "The Man of God", Saint Sava, encounters people not to try them, but to help them in their misfortunes, provide hope and restore faith. The specificity of the contemporary representation is entailed in the fact that it incorporates the dual representation of Saint Sava – as a mythological being and a godly man, yet all his functions and attributes have been christianized.